

Nr 200.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående undersökning rörande vattenavledning från Emåns och Helgeåns vattenområden; given Stockholms slott den 21 februari 1930.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

J. B. Johansson.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 21 februari 1930.

Närvarande:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, BESKOW, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON, DAHL.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Johansson anför:

I punkt 105 under nionde huvudtiteln av årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t i anledning av dels en framställning den 18 december 1928 från länsstyrelsen i Kalmar län dels ock en framställning den 22 juni 1929 från länsstyrelsen i Kristianstads län angående anslag för utredning och undersökning rörande vattenavledning från respektive Emåns och Helgeåns vattenområden föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet som kunde bliva riksdagen förelagd, för ändamålet beräkna för budgetåret 1930/1931 ett belopp av 24,000 kronor.

Sedan utredningen i ärendet avslutats, torde jag nu få anyo anmäla detsamma.

Undersökning
angående
vattenavled-
ning från
Emån.

Länsstyrelsen i Kalmar län har i sin omförmälda framställning anfört i huvudsak följande:

Under de senare åren och särskilt hösten 1928 hade, enligt vad länsstyrelsen genom inspektion på platsen förvissat sig om, betydande översvämningar ägt rum av markerna kring Emån, varigenom högst avsevärda skador förorsakats jordägarna, vilka skador dessa i längden ej kunde bära. Översvämningarna hade omlättat stora arealer odlad jord inom Döderhults, Fliseryds, Högsby, Fågeliors och Mörlunda socknar i Kalmar län. På grund härav torde det vara ofrånkomligt, att en utredning snarast möjligt verkställdes för utrönande av orsakerna till irågavarande översvämningar och vad som kunde åtgöras för åstadkommande av bättre avrinningsförhållanden i ån.

Enär översvämningarna, som nämnts, numera årligen förekomme, hade man i orten satt dessa i samband med de under den senaste tiden företagna utbyggnaderna av Emåns källsjöar, vilka reglerats för kraftändamål, utan att dock härmed vilja göra gällande, att de exceptionella översvämningar, som exempelvis hösten 1928 inträffat genom att den normala högvattenmängden stigit från omkring 70 å 80 kubikmeter till 120 å 130 kubikmeter per sekund, till hela sin omfattning härrörde från sagda förhållande, även om skadorna härigenom betydligt förvärrats. Enligt sakkunnigas mening torde emellertid i varje fall få anses fastslaget, att översvämningarna till väsentlig del härrörde från de till Emån hörande sjösystemens reglering för kraftändamål.

Därest ägarna av de marker, som nu årligen skadades, för denna skadegörelse erhållit motsvarande gottgörelse från de kraftintressen, som lagligen medgivits att använda sjöarna till vattenmagasin, vore givetvis allt i sin ordning. Dessa jordägare hade dock aldrig erhållit någon kompensation för skadorna, om man bortsåge från de markområden, som låge omkring de reglerade sjöarna och varom här icke vore fråga. Det förhållandet att skadorna icke i väsentlig mån kunde anses härröra från ett olagligt handhavande av regleringsdammarna ställde jordägarna i den prekära situationen, att de icke syntes hava möjlighet att genom laga åtgärder vinna rättelse än mindre någon ersättning för redan lidna förluster.

Man torde kunna ifrågasätta, huruvida med hänsyn till bestämmelsen i vattenlagen 2 kap. 3 § andra stycket vissa av irågavarande regleringsföretag skulle kunnat erhålla lagligt medgivande, därest företagens verkningar blivit allsidigt utredda. Vad Emån beträffade, syntes nämligen skäl förefunnits att tillämpa bestämmelsen i sagda lagrum därom, att byggnad i vatten icke finge ske, därest byggandet hade till följd, att odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning sattes under vatten eller eljest väsentligt skadades. Vattenlagen lämnade dock intet närmare direktiv för hänsynstagandet till skada å jord, belägen nedanför ett regleringsföretag, i vidare mån än den allmänna bestämmelsen i 2 kap. 32 § av nämnda lag, vilken bestämmelse, att döma av de sakkunnigas motiv, i första hand avsåge skada genom tillfälliga dammars ovarsamma borttagande. Icke blott med hänsyn till stadgandet i ovannämnda 2 kap. 3 § av lagen utan jämväl med hänsyn till stadgandet i första stycket av samma paragraf kunde ifrågasättas, om företagen bort medgivas. Man uppskattade nämligen här årliga skador till omkring 100,000 kronor

och då vinsten av ett regleringsföretag skulle stiga till tre gånger skadan på åker och äng, för att företaget skulle äga vitsord, funne man, att nettovinsten skulle utgöra 6,000,000 kronor under förutsättning av den årliga skadans kapitaliserande efter 5 procent, och dock hade ingen hänsyn här tagits till andra uppkommande skador.

Enligt länsstyrelsens mening finnes det sålunda skäl antaga, att skadorna indirekt förosakades av en otydlig lagstiftning ävensom av den omständigheten, att regleringsföretagen verkställdes för sig, utan att nödig utredning skett om deras gemensamma verkningar. Då det under alla förhållanden vore av ett stort allmänt intresse att åstadkomma en fullt opartisk och sakkunnig undersökning rörande sambandet mellan sjöregleringarna och markskadorna för att kunna fastslå, för vilka vattenmängder ån skulle dimensioneras vid uppkommande planläggning av grävningarna i ån, ansåge länsstyrelsen, att en sådan undersökning med hänsyn till omständigheterna i det föreliggande fallet och särskilt till jordbrukarnas icke i någon mån självförvällade svåra ställning borde verkställas på statens bekostnad.

Länsstyrelsen anhölle för den skull och då länsstyrelsen icke själv förfogade över nödiga medel för ändamålet, att Kungl. Maj:t täcktes för åstadkommande av en teknisk och rättslig utredning rörande vattenförhållandena i Emån och dess källsjöar ställa till länsstyrelsens föriogande ett belopp av förslagsvis 4,000 kronor. I händelse av bifall till framställningen hade länsstyrelsen tänkt sig, att till en början skulle verkställas en teknisk undersökning genom exempelvis en lantbruksingenjör och en representant för statens meteorologisk-hydrografiska anstalt, vilken undersökning sedermera skulle åtföljas av en rättslig utredning av en på området sakkunnig jurist.

I ett vid skrivelsen fogat utlåtande i ärendet av *lantbruksingenjören i länet, Torsten Jonzon*, yttras bland annat:

Med ledning av den erfarenhet, som jordbrukare kring Emån gjort under de sist förflutna 20 à 30 åren, påstode man, att medan Emån förr endast med flera års mellanrum fört så stora vattenmängder, att intilliggande åker satts under vatten, sådant förhållande senare år varje år förekommit. Samtidigt hade man lagt märke till, att Emåns vattenföring numera hastigt växlade, och att ån i detta avseende påminde om ett vattendrag, som inom sitt nederbördsområde saknade sjöar med förmåga att kvarhålla nederbörden för att så småningom avgiva denna till vattendragets nedre områden. Faktum vore ju emellertid, att Emån ägde ett betydande sjösystem, som i naturligt skick haft förmåga att i avsevärd grad utjämna och fördela vattenmängden i ån. För att finna anledningen till de förändringar, som inträtt, måste man i första hand gå att undersöka i vad mån de regleringar, som senare år verkställdes av Emåns källsjöar, kunnat inverka på Emåns vattenföringar, speciellt i åns nedre lopp. Så gott som samtliga Emåns källsjöar vore sedan ett par år reglerade för kraftändamål på så sätt, att sjömyningarna överbyggts med en damm, med vars hjälp vattenståndet hölles vid en bestämd nivå, så vitt nederbörden nämligen medgäve detta. Det kunde icke bortresoneras, att icke dessa regleringar i mycket hög grad nedsatt sjöarnas naturliga magasineringsförmåga, och det kunde även tänkas, att de vid vissa tillfällen och under vissa betingelser helt borttagit densamma. Om sålunda nederbördsförhållandena varit för vattenkraftsintresset så gynnsamma,

att sjöarna kunnat hållas fulla, och detta inträffat under tid då man erhållit riklig nederbörd, vore det tydligt, att sjöarnas tillrinning måst utsläppas genom dammarnas flodluckor för att icke den högsta medgivna dämningen i sjöarna skulle överskridas.

För de skador, som nu skett år efter år, kunde man icke göra vattenkraftsintresset skadeståndsskyldigt, för så vitt icke vattenkraftintressenterna bevisligen överskridit de rättigheter, dem medgivits. Då emellertid vanlig rättsuppfattning starkt opponerade mot, vad som här tydligen skett, nämligen att av regleringsföretagen intresserade lede avsevärda ekonomiska förluster på grund av att de i god tro icke betraktats som intresserade och sålunda icke blivit hörda såsom parter, syntes den vägen böra lämnas fri att genom domstolsförfarande och på grundval av vattenlagens 2 kap. 31 § andra stycket erhålla de ändrade bestämmelser för regleringarna, som, utan att förnära tredje mans rätt eller ändra vad lagligen kunde gälla, vore ägnade att för framtiden förebygga olägenheterna. Det vore emellertid givet, att nu nämnda lagrum icke medgäve möjlighet för jordägarna att erhålla fullständig upprättelse, och det borde därför övervägas, huruvida det icke kunde anses skäligt, att i detta fall staten trädde emellan och reglerade de skador, som skett, samt därjämte ingrepe i viss av Jonzon föreslagen ordning för upphävande för framtiden av sjöregleringarnas menliga inverkan i avseende på jordbruket.

Om också mycket kunde stå att vinna på den väg, som här sålunda föreslagits, vore det dess värre icke så, att alla jordbruksdistrikt vid Emån därmed kunde finna sig nöjda. Även med hänsyn till förutvarande avrinningsförhållanden i Emån kunde åns dimensioner icke utan översvämning bortföra vattenmassorna, åtminstone vad vissa mera utsatta jordområden vidkomme. I fråga om dessa områden hade man därför intet annat att göra än att igångsätta undersökningar för utrönande av den ekonomiska möjligheten att genom grävnings-, sprängnings- och rensningsarbeten öka åns avbördningsförmåga eller möjligheten att genom invallningar skydda områdena. Men för att på ett ekonomiskt gott sätt kunna planlägga dessa eventuella företag för bättre torrläggning, vore man nödsakad att äga någorlunda tillförlitlig kännedom om den avrinning, varmed man för framtiden hade att räkna, sedan alltså de ändringar i sjöregleringarna vunnits, som stode att vinna. De båda frågorna, ändrade sjöregleringsbestämmelser och uppgrävning av vissa delar av ån, stode alltså i intimt samband med varandra, men vore båda av sådan omfattning, att förarbetena för lösande av båda samtidigt kunde sättas i gång.

Över ifrågavarande framställning hava infortrade utlåtanden avgivits den 7 februari 1929 av lantbruksstyrelsen, den 26 i samma månad av statens meteorologisk-hydrografiska anstalt och den 11 mars 1929 av statskontoret.

Lantbruksstyrelsen har yttrat:

Vare sig de omnämnda översvämningarna varit att härleda till de vid olika tidpunkter företagna sjöregleringar för kraftändamål inom Emån vattensamlingsområde eller direkt förorsakats därav, att åns dimensioner varit otillräckliga för flödenas avledande, funne lantbruksstyrelsen, med hänsyn till de betydande jordbruksintressen, som i förevarande fall syntes vid upprepade tillfällen sättas på spel, undersökning böra

verkställas för utrönande av de ekonomiska förutsättningarna för åtgärder till förhindrande av dylika översvämningar. Full klarhet i berörda frågor torde väl icke kunna vinnas enbart genom den tekniska och rättsliga utredning rörande vattenförhållandena i Emån och dess källsjöar, som avsåges i länsstyrelsens framställning. I betraktande av de komplicerade problem, som här torde möta, funne emellertid lantbruksstyrelsen icke anledning ifrågasätta behövligheten av en dylik av särskilda sakkunniga verkställd preliminär utredning. Icke heller syntes det styrelsen antagligt, att i det ovissa läge, vari frågan om vidtagandet av eventuella skyddsåtgärder mot fortsatta översvämningar ännu befunne sig, sagda utredning kunde åvägabringas på jordägarnas initiativ och bekostnad.

På grund av vad ovan anförts ansåge sig lantbruksstyrelsen böra, om ock, med hänsyn till befarade konsekvenser i liknande fall, med någon tvekan, förorda bifall till framställningen.

Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt har anfört bland annat:

Enligt vad anstalten kunnat inhämta skulle efter 1919 inom Emåns flodområde för kraftändamål hava reglerats sjöar med en sammanlagd areal om 21 kvadratkilometer och ett nederbördsområde av 415 kvadratkilometer. Emåns nederbördsområde vore nedom Gårdvedaåns inlöde vid Mörlunda omkring 3,500 kvadratkilometer, vid Fliseryd cirka 4,100 och vid mynningen 4,470 kvadratkilometer.

Då de ifrågavarande sjöregleringarna sålunda omfattade endast omkring 10 procent av nederbördsområdet vid översvänningsplatserna, syntes det icke troligt, att översvämningarna skulle till väsentlig del härröra från dessa regleringar, men å andra sidan vore det klart, att högvattenmängden och därmed översvämningarna i viss mån ökades, om lämpliga tappningsbestämmelser till skydd häremot icke fastställdes.

Någon påfallande ökning av vattenståndet framginge ej av observationerna vid anstaltens vattenståndsstationer vid Klämma och Järnforsen.

Ehuru anstalten sålunda hölle för troligt, att översvämningarna i huvudsak berodde på att vattendragets dimensioner vore otillräckliga för de naturliga högvattenmängderna, ansåge den, att den utredning rörande de ekonomiska förutsättningarna för översvämningarnas förhindrande, som föreslagits, på allt sätt borde underlättas, och ansåge sig anstalten böra tillstyrka ett lämpligt bidrag till den planerade undersökningens utförande.

Statskontoret har förklarat, att statskontoret i likhet med lantbruksstyrelsen icke kunnat undgå att hysa en viss tvekan, huruvida ifrågavarande utredning borde verkställas på statsverkets bekostnad, men att, om Kungl. Maj:t skulle finna att så helt eller delvis borde ske, för anvisande av det erforderliga medelsbeloppet torde få anlitas nionde huvudtitelns reservationsanslag till extra utgifter.

Kungl. Maj:t anbefalldes därefter länsstyrelsen att åvägabringa närmare utredning dels rörande den i ärendet ifrågasatta undersökningens omfattning och innebörd samt de åtgärder, som avsåges att vidtagas till undanröjande av de genom Emåns översvämningar uppkommande olägenheter, ävensom den allmänna ekonomiska ställningen hos vederbörande intressenter, dels ock rörande kostnaderna för undersökningen samt de

bidrag, som kunde förväntas komma att från intressenternas sida lämnas till densamma.

Länsstyrelsen har i skrivelse den 17 september 1929, under åberopande bland annat av vid skrivelsen fogade yttranden av lantbruksingenjören Jonzon, avgivit den sålunda infortrade utredningen.

Beträffande frågan om *omfattningen av undersökningen och dennas närmare innebörd* anför länsstyrelsen:

I anslutning till vad Jonzon i sina berörda yttranden meddelat ansåge länsstyrelsen, att utredningen borde omfatta hela Emåns vattenområde för att i första hand söka erhålla svar på frågan om de redan genomförda sjöregleringarnas och torrlägningsföretagens inverkan på avrinningen i ån samt de åtgärder, som kunde tänkas bära vidtagas beträffande nämnda företag för åstadkommande av minskade översvämningar. På sätt länsstyrelsen förut erinrat, hade de redan utförda regleringsföretagen i allmänhet skett oberoende av varandra, utan att företagens gemensamma verkningar behörigen utretts, och det torde därför ej vara uteslutet, att, efter en ny allsidig utredning, en jämkning i de meddelade dämmningsmedgivanden skulle kunna ske, varigenom översvämningarnas omfattning kunde minskas. Vidare torde sagda utredning jämväl bära inriktas på de åtgärder av mera omedelbar praktisk betydelse, såsom invallning och avdikning av vissa särskilt utsatta områden, som kunde visa sig behövliga. I likhet med lantbruksstyrelsen ansåge emellertid länsstyrelsen, att några vidare skyddsåtgärder i Emån ej borde vidtagas, förrän en av sakkunniga verkställd preliminär utredning ägt rum.

Vidkommande *kostnaderna för undersökningen och intressenternas ekonomiska ställning* meddelar länsstyrelsen:

Kostnaderna torde, såsom förut angivits, kunna begränsas till 4,000 kronor, att utgå av statsmedel, varjämte från strandägarna i Emån torde kunna påräknas ett bidrag till sagda utredning av 800 kronor. Det stora flertalet av dessa strandägare utgjordes av mindre hemmansägare, vilkas ekonomi genom de av Emåns översvämningar orsakade skadorna blivit alltmer undergrävd, särskilt som de haft och hade att gälda amorteringar och räntor å upptagna odlingslån, vilka på de senare årtiondena, i vad på jordägarna ankomme, uppginge till närmare 740,000 kronor, medan statens bidrag ej belöpte sig till fullt 100,000 kronor.

I sistnämnda ämne anför Jonzon bland annat:

Kostnaderna vore beroende på formen för undersökningens verkställande och åt vilka undersökningen komme att anförtros. Enär de största kostnaderna torde vara förenade med erforderliga resor och terrängundersökningar och enär utredningens första skede borde läggas på en teoretisk undersökning av förutsättningarna, vore det lämpligt att, innan vidare åtgärder vidtoges, det uppdroges åt statens meteorologisk-hydrografiska anstalt att under medverkan av lantbruksstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen verkställa den förberedande undersökning, som skulle kunna giva svar på frågan, om en mera ingående utredning kunde tänkas giva ett positivt resultat och, om så befundes vara fallet, uppdraga riktlinjerna för en dylik utredning. Därest nämnda ämbetsverk bemyndigades att för ändamålet anlita underlydande distriktstjänstemän för verkställande av de terrängundersökningar som även för en sådan förberedan-

de undersökning bleve erforderliga, borde kostnaderna för undersökningen icke behöva överstiga det av länsstyrelsen begärda beloppet, 4,000 kronor. Skulle undersökningen redan från början givas full omfattning och överlåtas på särskilda sakkunniga, torde kostnaderna komma att stiga till högre belopp.

Lantbrukarna kring Emån hade nedlagt icke oansenligt kapital på avdikningar till ån. Dessa företag hade staten med ansenliga belopp understött. När man nu är efter år såge hur dessa marker utsattes för översvämning, syntes det uppenbart, att det skulle ligga icke blott i de enskildas utan även i statens intresse, som utlämnat stora bidrag utan återbetalningsskyldighet för dessa markers utdikning, att göra allt vad göras kunde, för att dessa redan utförda företag skulle bliva fullt räntabla. Det gällde sålunda att icke blott genom nya företag utvinna kapital utan även att rädda nedlagt kapital undan förintelse.

Länsstyrelsen har jämväl överlämnat yttrande dels av bruksägaren Th. Ekströmer å Fogelfors dels ock av landsfiskalen i Högsby landsfiskalsdistrikt.

Bruksägaren Ekströmer har uppgivit, att under år 1927 skadorna genom översvämning inom fyra socknar värderats till 172,817 kronor samt meddelar vidare:

Arbete hade pågått för bildande av en förening mellan strandägare i Emån. På utsända listor hade hittills tecknats 732 andelar. Då medlemsavgiften vore 4 kronor, skulle denna teckning motsvara omkring 3,000 kronor. Av dessa medel beräknades 800 kronor kunna anslås till en utredning, under det återstoden avsåges komma till användning för ordnande av kontroll (genom vattenståndsmätning å ett flertal punkter m. m.) av vattenframläppningen i Emån.

Av de, som antecknat sig såsom medlemmar i den blivande strandägarföreningen, vore 2 aktiebolag, 9 godsägare och större jordägare (med över 100 hektar), 88 mindre jordägare och en arrendator.

Landsfiskalen har meddelat, att av ovannämnda i en blivande förening intresserade strandägare ett 15-tal visserligen ansåges vara förmögna eller åtminstone ekonomiskt välbärgade, men att den allmänna ekonomiska ställningen hos intressenterna det oaktat måste anses vara sådan, att hjälp av staten till bestridande av kostnaderna för den ifrågasatta undersökningen vore behöfvlig.

Länsstyrelsen i Kristianstads län har i sin omförmälda framställning anfört bland annat följande:

Alla åtgärder, som avsåge främjandet av jordens torrläggning, hade till syfte att underlätta vattnets avrinning från det område, som vore föremål för ett vattenavlednings-, diknings- eller dräneringsföretag. I samma mån företagen utfördes, ställdes emellertid allt större anspråk på vattenavledningen från områden, som vore belägna *nedanför* företagen. Om bäckar och åar eller andra liknande vattenavlopp ej förmådde framföra allt det vatten, som genom de ovanför belägna vattenavlednings- och dikningsföretagen hastigare än tidigare tillfördes dem, uppstode i deras nedre lopp översvämningar, varigenom på stränderna belägna åkrar och ängar ska-

Undersökning
angående
vattenavled-
ning från
Helgeån.

dades och inom dessa översvämmade områden befintliga dräneringar bringades ur funktion.

Nu antydda förhållanden hade inträffat i nedre delen av Helgeådalen i Kristianstadsorten. Helgeån hade sina källor inom södra delen av småländska höglandet, d. v. s. Kronobergs län, framrunne sedermera genom norra Skåne och bildade där flera vattenfall, det sista vid Torsebro, och komme därefter till ett lågland, beläget norr och söder om staden Kristianstad. Inom detta senare område, som sålunda hade att emottaga vatten från betydande delar av Kronobergs län och stora områden av bland annat Östra och Västra Göinge härad i Kristianstads län, uppstode mycket ofta översvämningar, som för varje gång de uppträdde syntes bliva allt svårare. Dessa översvämningar hotade dels staden Kristianstad, dels de på slätten vid och nedanför staden belägna samhällena, men de allra allvarligaste skadorna åstadkommes å slättbygdens bördiga åkerjord och ängar, vilka översvämmades, varigenom vattenavledning och dikning därstädes sattes ur funktion och dräneringarna igenlammades. En för varje år stegrad försumpning och försämring av den lägre liggande åkerjorden och ängarna hade blivit följderna av dessa översvämningar.

Helgeån utgjorde bland annat avlopp för sjön Möckeln i södra delen av Kronobergs län. Från denna sjö till Torsebro funnes på en sträcka av cirka 70—80 kilometer en nivåskillnad av omkring 135 meter, av vilka cirka 25—30 meter vore utbyggda för vattenkraftens tillgodogörande. Denna fallhöjd medgäve en mycket kraftig vattenframrinning. Under Helgeåns lopp genom norra Skåne tillkomme betydande vattenmängder från åar och strömmar, som utlöfle i Helgeån. Den mest betydande av dessa åar vore Almaån, som utgjorde avlopp för Finjasjöns vidsträckt vattenområde.

Från Torsebro till havet utgjorde fallhöjden vid medelvattenstånd i ån och medelvattenstånd i havet allenast cirka 0,6—1 meter och den väg vatten hade att tillryggalägga från Torsebro till havet vore cirka 35—40 kilometer. På grund av den ringa fallhöjden översvämmades stora områden då högvatten inträffade. Hela området vore ett typiskt marsklandskap, utan motstyre inom hela vårt land enligt fackmäns utsago.

Om vattenståndet i havet vore konstant, skulle torrlägningsproblemet för det nedanom Torsebro belägna området vara vida enklare än vad nu vore fallet. Nu hade man jämväl att taga hänsyn till det olika vattenståndet i havet. Vid lågvatten i havet ökades fallhöjden och vattenavrinningen främjades. Om högvatten inträffade i havet, utplånades fallhöjden i samma mån, och det kunde inträffa, att vattnet från havet runne in över området. Det torde icke vara med full säkerhet känt, huru långt från havet denna återrinning sträckte sina verkningar. Att nu nämnda förhållande i varje fall kunde försvåra vattnets avrinning från hela området nedanom Torsebro vattenfall, vore tydligt.

Det torde icke utan grundliga undersökningar vara möjligt att någorlunda exakt kunna ange den areal åker och äng, som direkt lede av den bristfälliga avvattningen å området mellan Torsebro och havet, härnedan benämnt nedre Helgeådalen. Redan år 1896 angäve lantbruksingenjör Anders Rogberg efter verkställd utredning, att inom området funnes 1,963 hektar åker och 2,668 hektar äng eller sammanlagt 4,631 hektar åker och äng, som för sin torrläggning vore beroende av Helgeåns vattenstånd. Numera torde arealen på grund av försämrade förhållanden kunna antagas vara avsevärt större. Denna jord vore till sin natur i allmänhet av syn-

nerligen god beskaffenhet och torde, om den bleve torrlagd, kunna lämna mycket god avkastning. Under nuvarande förhållanden lämnade denna jord mycket osäkra skördar eller i vissa fall alls ingen skörd.

Utom den jord, som för sin torrläggning vore helt beroende av vattenståndet i Helgeån, funnes mycket jord, som vid högvatten lede direkt och indirekt kortvarigare skada genom översvämning. Rörande dessa arealer funnes emellertid icke ens någon approximativ uppskattning.

Det vore emellertid icke blott åker och äng i denna ort, som skadades av översvämningarna, utan även olika samhällen vore beroende av Helgeåns vatten. Staden Kristianstad hotades av de allt oftare återkommande översvämningarna och nödgades för varje år förstärka de vallar, som blivit anlagda för att hindra vattnets skadegörelse. Under högvattensperioder måste ständig vakthållning anordnas och förstärkning av vallarna äga rum. Bland andra samhällen, som genom högvattnet vore i hög grad utsatta för skadegörelse, märktes Vilan i Norra Åsums socken, beläget i närheten av Kristianstad.

Flera olika faktorer torde samverka till de allt oftare återkommande översvämningarna och till den nedre Helgeådalens försumpning. En grundläggande faktor vore givetvis nederbörden. Denna vore i hög grad växlande inom det flodområde, som avvattades av Helgeån. Ifrågavarande område beräknades vara 4,840 kvadratkilometer. Normala årsnederbörden vore i norra delen eller i trakten av sjön Möckeln 743 millimeter, i västra delen eller trakten av Hässleholm 729 millimeter och i Kristianstad 525 millimeter. Om den normala nederbörden i Kristianstad sattes = 100, vore normala nederbörden vid Möckeln 141 och i Hässleholmsorten 139. Men nederbörden kunde betydligt överskrida den normala årsnederbörden. Nederbörden hade exempelvis under år 1928 i Kronobergs län, där Helgeån hade sina källområden, varit 230 procent av den normala.

Därest inom ett flodområde större sjöar förekomme, som kunde uppsamla och i någon mån magasinera vattnet, komme avrinningen att i förhållande härtill utjämnas. Helgeåns vattenområde hade emellertid ett relativt litet sjöområde. Medan landet i medeltal hade ett insjöområde av 8 procent av landområdet, vore sjöområdet inom Helgeåns vattenområde allenast 6.5 procent. Härtill komme, att många av dessa sjöar vore små och genom väl ordnade avlopp föga ägnade att magasinera mera avsevärda vattenmängder. Fyra sjöar, nämligen Areslövssjön, Råbelövssjön, Helgasjön och Yngsjösjön, vore belägna söder om Torsebro och saknade därför betydelse såsom för vattenavrinningen reglerande faktor för området söder om Torsebro.

Då såsom förut framhållits Helgeåns källområde vore beläget på södra delen av småländska höglandet och landet sluttade starkt mot havet, komme vattenframrinningen att i hög grad påverkas härav. Då inga större reservoarer funnes, som kunde kvarhålla vattnet någon tid, rusade detta mot havet och krävde för framrinningen till Torsebro en relativt kort tid. De dammar, som anordnats i ån för vattenkraftens tillgodogörande, kunde icke försena framrinningen vid högvatten. Tvärtom torde dessa dammar, om än i ringa mån, verka i motsatt riktning. Vid lågvatten eller medelvatten magasineras vatten i strömfåran och i ovanför liggande dammar för respektive kraftverks behov. När en mycket nederbördsrik period inträffade, funnes i regel sparat vatten kvar, vilket, om dammarna ej funnits, redan skulle hava varit avbördat till havet. När högvatten inträffade, öppnades dammarnas alla reservluckor för att avbörda vattnet, som

nu tillsammans med det tillrinnande vattnet norrifrån hastigt runne ned till nedre Helgeådalen, där det i sin mån bidroge att öka översvämningens intensitet.

Om högvatten i ån mötte högvatten från havet och båda högvattnen vore exceptionellt höga, kunde och måste en katastrof inträffa inom de områden, som läge söder om Torsebro. Den omständigheten, att fallet från Torsebro till havet vore så litet, vore ägnat att i mycket hög grad komplicera avvattningsproblemet. Från sakkunnigt håll hade framhållits, att enda säkerheten mot det från havet inrusande vattnet vore anläggning vid havet eller i dess närhet av särskilda dammanordningar eller slussar.

Redan inledningsvis hade framhållits, att tidigare utförda vattenavlednings- och dikningsföretag norr om Torsebro föranledde, att vattnet inom Helgeåns avvattningsområde hastigare framrunne till ån. Nya vattenavlednings- och dikningsföretag tillkomme varje år. Härav förklarades det vid varje översvämning konstaterade stegrade högvattenståndet, och man hade all anledning befara fortsatt stegring av högvattnet vid dessa på senare åren allt oftare återkommande översvämningar i nedre Helgeådalen. Även om en förbättrad skogskultur kunde så småningom medverka därtill, att den fallande nederbörden längre kvarhöles i skogsmarkerna, måste man dock, utan att nyodlingar och betesförbättringar tilltoge, räkna med att, i samma mån vattenavledningen inom områden norr om Torsebro sattes i det skick, att vattnet hastigare avleddes till kanaler och mindre åar, samt skogsdikningen och i samband därmed utdikningen av myrar m. m. genom det statsbidrag, som numera kunde erhållas härtill, komme att utvecklas, försumpade marker inom denna del av vattenområdet, som nu medverkade till att hindra vattnets alltför hastiga avbördande till Helgeån, komme att efter hand minskas. I mån odlingen och skogskulturen norr om Torsebro skrede framåt, komme faran för markens försumpning och översvämning i nedre Helgeådalen att tilltaga.

Andra faktorer, som komme att verka i samma riktning, vore sjösänkningar och åregleringar. Sjösänkningar vore icke otänkbara och åregleringar påginge inom området, och andra delvis mycket stora företag planerades för att för odling och bättre utnyttjande iståndsätta ganska stora arealer mossar, kärr och starrängar i norra Skåne. Samma förhållande torde vara rådande i Kronobergs län. Varje sådan sjösänkning eller åreglering komme att i sin mån verka i den riktning, att faran för översvämningar söder om Torsebro efterhand ökades.

I samma riktning om än i mindre utsträckning komme den för varje år allt bättre genomförda dräneringen att verka. Denna avsåge ju att hastigt befria jorden från överflödigt vatten och att så skyndsamt som möjligt föra detsamma till de större strömfårorerna och havet.

Det vore att befara, att den i norr om Torsebro fortgående odlingen med tillhörande avdikningar och vattenregleringar komme att i allt större utsträckning av den bördiga jorden i nedre Helgeådalen skapa försumpade marker och impediment. Härtill bidroge utan tvivel i sin mån, att Helgeån nedom Torsebro av det material som medföljde vattnet komme att alltmer igenslammas och att sjöarna, särskilt Areslövssjön, Helgasjön och Yngsjösjön, dels genom att vattnet åtföljande slam avsattes, dels genom den rika växtlighet, som funnes i dessa sjöar, årligen grundades upp.

Stranden vid Yngsjö, där den ena och större grenen av Helgeån utfölle i havet, bestode liksom havsbotten närmast land av sand. Denna sand spolades vid ostlig storm av havshögvattnet upp i årännan. Sanden försvå-

rade vattnets avrinning till Östersjön. Vid åns mynning hade ett verkligt deltaland bildats, och detta deltaland förändrade struktur efter varje starkare storm och vattenilöde. Av vissa vattenteknici hävdades emellertid den uppfattningen, att denna igenslamning eller tröskel mot havet icke hade något att betyda vid högvatten, utan tvärtom vore ett skydd mot havsvattnets inträngande i ärannen vid inträffade högvatten i havet. Denna fråga hade emellertid icke varit föremål för någon ingående utredning.

Av vad nu blivit anfört framginge, att faran för den lågt liggande markens i nedre Helgeådalen försämring och försumpning för varje år synbarligen ökades och att en allsidig och grundlig undersökning, huru faran härav för jordbruket i dessa orter och för samhällena inom dessa områden skulle kunna undanröjas, vore behöfelig. Denna undersökning borde emellertid icke inskränkas till att utreda vilka åtgärder som erfordrades för att undgå befarade ökade översvämningar, utan därvid borde jämväl en utredning verkställas, huru man lämpligen borde gå tillväga för att åt odlingen återbördna nu försumpade, på grund av jordens beskaffenhet värdefulla åkrar och ängar.

Denna undersökning måste bli grundlig och allsidig. Många intressen torde få vägas mot varandra. Man torde bland annat behöva undersöka möjligheten av anläggningen av en regleringsdamm, exempelvis i sjön Möckeln. En sådan regleringsdamm komme att beröra strandägarnas vid denna sjö intressen. Ägarna av vattenkraftsanläggningarna i Helgeå borde vara intresserade av en sådan reglering, varigenom tillförsäkrades dem en jämnare vattentillförsel än nu, då vattnet under högvattensperioder hastigt runne förbi utan att kunna tillvaratagas för kraftändamål. Staden Kristianstad och andra samhällen, som låge vid Helgeån, hade intressen, som borde göras till föremål för en grundlig undersökning, enär den fara för översvämningar, som nu förefunnes och sannolikt komme att stegras, måhända kunde i viss mån avvärjas genom åtgärder, som stode i samband med reglering av ån i dess nedre, eventuellt även övre lopp.

Behovet av en damm eller slussanläggning vid åns utlopp i havet eller något norr därom borde även bli föremål för en undersökning, och jordbrukets i orten nytta av genomförbara åtgärder borde grundligt undersökas.

Statens ingripande måste påkallas, då varje enskilds intresse i ett eventuellt blivande företag för frågans ordnande icke kunde nu ens antydningsvis fastslås.

Frågan vore mycket komplicerad och ett tillräckligt antal enskilda intressenter kunna icke uppbringas, som i frågans nuvarande läge ville eller vågade påtaga sig kostnaderna för en utredning.

Ett icke oviktigt skäl för användning av statsmedel förefunnes, nämligen att nedre Helgeådalens försumpning och översvämningarna åtminstone i viss mån vore framkallade av sådana företag norr om Torsebro, som utförts med understöd av statslån och statsanslag. Även om vattenlagen stadgade, att skador för nedanför liggande markägare skulle ersättas av företagen, funnes i detta fall varken teoretiska förutsättningar eller praktiska möjligheter att fastslå huru mycket varje enskilt företag bidragit till dessa skador.

Enligt länsstyrelsens mening skulle frågan kunna lösas antingen på det sätt, att Kungl. Maj:t ställde en särskild, uppgiften vuxen förrättningsman till förfogande, vilken efter samråd med länsstyrelsen och eventuellt

andra myndigheter inom eller utom länet verkställde en grundlig och allsidig utredning rörande Helgeådalens vattenreglering och de frågor, som stode i samband därmed, varefter med stöd av denna utredning de olika intressenterna kunde fatta beslut om de åtgärder, som därefter visade sig vara möjliga att genomföra med stöd av för ändamålet anslagna medel och egna uppostringar, eller också att Kungl. Maj:t ställde behövlige medel till länsstyrelsens eller annan myndighets förfogande att användas för bekostande av här ifrågasatt utredning.

Att angiva behöfligt belopp vore på ifrågans nuvarande ståndpunkt icke möjligt, men länsstyrelsen ville antyda, att från sakkunniga inom orten uttalats, att ett belopp av cirka 50,000 kronor torde komma att erfordras.

På grund av vad sålunda anförts har länsstyrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte besluta, att en grundlig undersökning skulle företagas rörande vattenavledningen från Helgeåns vattenområde och plan upprättas för avhjälpan av de vattenskador, som vore till stor skada för jordbruket och samhällena i orten, och att för ändamålet måtte förordnas lämplig förrättningsman att på statsverkets bekostnad utföra detta arbete, eller ock att nödiga medel, förslagsvis 50,000 kronor, måtte ställas till länsstyrelsens eller annan myndighets förfogande för bekostande av denna utredning och planens upprättande.

Lantbruksstyrelsen har, efter remiss, i yttrande den 14 december 1929 anført:

Lantbruksstyrelsen, som tagit närmare kännedom om de i nedre Helgeå-dalen mellan Torsebro och havet rådande avvattningsförhållandena och deras skadliga inverkan på längs denna del av ån belägen jordbruksmark, funne sig kunna vitsorda vad i föreliggande framställning härutinnan anförts. Den betydande omfattning, vari jordbruket i nämnda trakt skadades av Helgeåns högvatten, belystes därav, att den av ifrågavarande anledning vattenskadade arealen å ifrågavarande sträcka, som hade en längd av 35 å 40 kilometer, beräknades redan för över 30 år tillbaka utgöra omkring 4,600 hektar åker och ängsmark. Sedan dess hade läget ytterligare försämrats till följd av särskilda, i framställningen närmare angivna förhållanden, vilka å ena sidan förorsakat en stegring i tillrinningen från åns källområden och å andra sidan verkat återhållande på vattnets avledande nedanför Torsebro ut till havet. De längs ifrågavarande sträcka av ån belägna marker, som vore utsatta för skada av dennas högvatten, kunde däriör med visshet antagas numera omfatta en väsentligt större areal, än vad tidigare beräknats.

Jämväl för Kristianstads stad och i dess närhet förefintlig bebyggelse hade vattenståndsförhållandena i Helgeån sedan gammalt medfört betydande olägenheter såväl genom ofta återkommande översvämningsrisk som även i sanitärt hänseende, vilka olägenheter likaså torde under årens lopp hava alltmer ökat i omfattning.

Slutligen finge framhållas, att en ytterligare fortgående försämring i ovanberörda avseenden med säkerhet vore att förutse, därest icke åtgärder vidtoges till förbättrande av de i denna trakt nu rådande torrläggningensförhållandena.

Dylika åtgärder förutsatte emellertid omfattande undersökningar och utredningar, vilka icke torde kunna inskränkas enbart till här närmast

ifrågavarande områden nedanför Torsebrofallet utan därjämte, på sätt även i länsstyrelsens framställning antyddes, borde omfatta eventuella regleringsmöjligheter i Helgeåns källsjöar ävensom erforderliga anläggningar till skydd mot Östersjöns högvatten. Med hänsyn därtill att av ifrågavarande spörsmål berördes en mångfald olika mot varandra delvis stridiga intressen torde ett samgående mellan dessa för åstadkommande av sålunda nödiga undersökningar m. m. icke kunna förutsättas. På grund härav och då en lösning av nedre Helgeådalens avvattningsproblem måste anses som ett ortsintresse av synnerlig betydelse, funne lantbruksstyrelsen för sin del statens mellankomst i angivna syfte kunna vara motiverad.

Lantbruksstyrelsen ville sålunda förordna, att av statsmedel anvisades visst belopp för utförande av i framställningen angivet undersökningsarbete m. m. Emellertid finge framhållas, att detta arbete borde bli va av preliminär art och endast givas sådan omfattning, som kunde erfordras för tillförlitligt bedömande av de ekonomiska förutsättningarna för avhjälpande eller lindrande av de nu rådande missförhållandena, dock så att framkomna undersökningsresultat och utredningar kunde användas vid eventuellt efterföljande syneförrättning enligt vattenlagen. Utfärdandet av mera detaljerade bestämmelser rörande de särskilda regleringsåtgärder, som funnes böra ifrågakomma, ävensom angående fördelningen av därtill erforderliga kostnader torde, sedan resultatet av de nu ifrågasatta preliminära undersökningarna föreläge, böra ske vid sådan syneförrättning, varom det ankomme på vederbörande intressenter att hos länsstyrelsen göra vederbörlig ansökning.

Verkställandet av här avsedda undersökningar m. m. torde böra uppdragas åt särskild förrättningsman med i 10 kap. 32 § 3 och 4 mom. vattenlagen angiven kompetens. Vid fullgörandet av uppdraget skulle förrättningsmannen hava att samarbeta med dels sakkunnig i frågor rörande torrläggning i jordbrukssyfte och dels representanter för Kristianstads stad och övriga för bebyggelse använda eller avsedda områden. Enär det torde vara av betydelse, att länsstyrelsen bleve i tillfälle att följa undersökningarna och, om så skulle finnas lämpligt och nödigt, meddela närmare anvisningar rörande desamma, syntes det böra överlåtas på länsstyrelsen att till lämplig förrättningsman anförtro ifrågavarande uppdrag, och borde förrättningsmannen genom rapporter till länsstyrelsen hålla denna underrättad om arbetets fortgång. De statsmedel, som kunde bli va anvisade för ändamålet, torde böra ställas till länsstyrelsens disposition, och borde länsstyrelsen äga att mot vederbörliga räkningar till förrättningsmannen och vid förrättningen biträdande sakkunniga utbetala dem tillkommande gottgörelse. Med hänsyn till här förevarande särskilda omständigheter torde jämväl, i motsats mot vad i liknande fall tidigare tillämpats, kostnaderna för nödig hantlangning och dylikt böra bestridas på sätt nyss nämnts.

Lantbruksstyrelsen förutsatte, att såsom förrättningsman liksom även såsom särskilt sakkunniga i statstjänst anställda personer borde åtminstone i viss utsträckning kunna stå till förfogande, i vilket fall någon reducering av kostnaderna torde förväntas kunna bli va möjlig.

Under denna förutsättning och med hänsyn till den preliminära art, som undersökningsarbetet enligt lantbruksstyrelsens uppfattning borde erhålla, torde få antagas, att detsamma kunde utföras för väsentligt lägre kostnad än vad i länsstyrelsens framställning angivits.

På grund av svårigheten att med hänsyn till de ovissa faktorer, som i

detta avseende spelade in, ens ungefärligen bestämma det erforderliga beloppets storlek, ville emellertid lantbruksstyrelsen förordna, att ett belopp av högst 50,000 kronor ställdes till förfogande för ändamålet. Ifrågakommande medel torde lämpligen böra utgå från statens avdikningsanslag, mot det att desamma avräknades å det statsbidrag, som från nämnda anslag eller eljest kunde komma att beviljas till genomförande av i angivna syfte påkallade regleringsåtgärder m. m.

Statskontoret har i infortrat utlåtande den 7 januari 1930 med hänsyn till föreliggande särskilda omständigheter tillstyrkt, att åtgärd vidtoges i överensstämmelse med lantbruksstyrelsens förslag.

*Departements-
chefen.*

Med hänsyn till de betydande intressen, som enligt vad av det anförda framgår sättas på spel genom omförmälda ogynnsamma vattenståndsfråhållanden uti ifrågavarande vattendrag, synes det mig vara av största vikt, att undersökningar rörande orsakerna till olägenheterna samt möjligheterna och medlen för deras avhjälpande med det snaraste äga rum. Beträffande kostnaderna för undersökningarnas utförande hava vederbörande länsstyrelser hemställt, att staten måtte ställa medel till förfogande.

Vad först angår översvämningarna vid Emån synes den utredning, som påkallas för klarläggande av därå inverkan förhållanden, komma att sträcka sig längre än vad som i allmänhet torde erfordras vid de vattenavledningsföretag, till vilka bidrag utgå från statens avdikningsanslag. Undersökningarna torde böra omfatta en större del av Emåns vattensystem; och på förhand torde vara svårt att bedöma en blivande omfattning av företaget samt de fastigheter, som skulle bliva beroende därav. Härtill kommer, att det övervägande antalet av de många intressenterna i ett blivande vattenregleringsföretag, såvitt av handlingarna i ärendet kan bedömas, utgöres av mindre jordägare. På grund härav och då det knappast torde vara att förvänta, att undersökningarna skola komma till stånd utan att det allmänna träder hjälpande emellan, synas goda skäl föreligga för ett statens ingripande. Det belopp, 4,000 kronor, som äskats i statsbidrag, synes icke föranleda någon erinran. Beloppet, som med hänsyn till nyss åberopade förhållanden torde böra utgå såsom särskilt anslag, bör ställas till vederbörande länsstyrelses förfogande att användas för avsett ändamål.

De skäl, som anförts för statens ingripande för utredning rörande skyddandet av jordbruksbygden invid Emån från vattenskadorna, synas i än högre grad föreligga vidkommande de trakter invid Helgeån, varom i länsstyrelsens i Kristianstads län förevarande framställning är fråga. Ett blivande vattenavledningsföretags omfattning synes här i än mindre grad kunna på förhand bestämmas liksom de anordningar, som må vara lämpliga för nuvarande olägenheters förebyggande. De olika intressen, som beröras av detta företag, äro jämväl flera, och den bygd, som beröres, är

större. De av länsstyrelsen i Kristianstads län till stöd för statens medverkan till en utredning i ämnet anförda omständigheter finner jag synnerligen beaktansvärda. I likhet med de hörda myndigheterna vill jag sålunda förorda, att för ändamålet beviljas nödiga medel. Såsom framhållits torde vara svårt att nu beräkna de uppkommande kostnaderna. På sätt lantbruksstyrelsen anført torde genom begagnande för undersökningarna i möjligaste mån av i statstjänst anställda personer, vilka för ändamålet må stå till förfogande, kostnaderna törhända kunna nedbringas under det av länsstyrelsen ifrågasatta beloppet, 50,000 kronor. Emellertid synas svårigheterna att närmare bedöma kostnadsfrågan, motivera att, såsom lantbruksstyrelsen föreslagit, anslaget fastställes att utgå med nämnda summa under framhållande att densamma utgör ett maximibelopp. Understödet torde böra utgå i form av ett särskilt anslag och ej såsom lantbruksstyrelsen föreslagit såsom förskott från statens avdikningsanslag. Såsom särskilt skäl härtill kan åberopas, förutom ärendets beskaffenhet i övrigt, att under det nämnda anslag avser att stödja sådana torrlägningsföretag, vilka åsyfta höjande av alstringsförmågan hos mark med hänsyn till dess utnyttjande såsom åker eller ständig slätter- och betesvall, regleringen av Helgeån skulle i icke oväsentlig mån tjäna även andra betydande intressen. Det anslag, som må komma att beviljas, bör lämpligen ställas till länsstyrelsens förfogande att disponeras i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder för undersökningens anordnande och utförande som av lantbruksstyrelsen för sådant fall ifrågasatts. Av anslagsbeloppet torde förslagsvis 20,000 kronor böra utanordnas för budgetåret 1930/1931.

Med åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

dels att såsom bidrag för utredning och undersökning rörande vattenavledning från Emåns vattenområde anvisa ett extra reservationsanslag av ..... kronor 4,000,

dels ock att för utredning och undersökning rörande vattenavledning från Helgeåns vattenområde bevilja ett anslag av 50,000 kronor och därav anvisa för budgetåret 1930/1931 ett extra reservationsanslag av ..... kronor 20,000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Joh:s Thygesen.